

Újonnan felfedezett ókori kínai szövegleletek

Az utóbbi években a Kínai Népköztársaság területén számos olyan ókori szöveg került elő különféle sírokból vagy más helyszínekről, amelyet eddig csak töredékes formában, vagy egyáltalán nem ismertünk, illetve amely valamely ismert szöveg korai szövegváltozata. Ezek a leletek nagymértékben gyarapítják az ókori Kínára vonatkozó ismereteinket, s gyakorta módosítják a korabeli gondolkodásról és mindennapokról alkotott eddigi nézeteinket.

1993 decemberében például a guodiani 郭店 egyes számú Chubeli 楚 sír feltárásakor a régészek feliratos bambuszlapokat találtak.¹ Az i. e. 4. század végi sírból számos szöveg került elő, egyebek mellett a *Laozi* 老子 vagy *Dao de jing* 道德經 (*Az Út és az Erény könyve*) címen emlegetett nagy hatású ókori mű eddig ismert legkorábbi kéziratváltozata, valamint az a mostanáig ismeretlen szöveg, amely publikálásakor a *Taiyi sheng shui* 太一生水 (*A Nagy Egy létrehozta a vizet*) címet kapta.² Ez a szöveg számos jel szerint eredetileg a *Laozi* részlete volt, ám az évezredek során elveszett.³ A Guodiannél talált szövegeket – melyek az utóbbi évek legfontosabb kéziratleletei közé tartoznak – a Wenwu kiadó tette hozzáférhetővé a kutatók számára 1998-ban.⁴

A rendelkezésünkre álló ókori szövegeket napjainkban gyakorta két fő csoportba⁵ sorolja a sinológia:

- 1) újonnan felfedezett szövegek;
- 2) ránk hagyományozódott szövegek.

A ránk hagyományozódott szövegek olyan művek, amelyek az évezredek során továbbadtak, átöröklődtek, s mindmáig fennmaradtak. Ahhoz, hogy a ránk hagyományozódott szövegeket megfelelő módon használhassuk forrásként, először számos problémát meg kell oldanunk. Először is komoly gondot jelent a szövegek korának

¹ JSB 1997.

² JSB 1998: 1–2; HENRICKS 1999: 4–6; BOLTZ 1999: 590–591; ALLAN–WILLIAMS 2000: 118–120.

³ BOLTZ 1999: 595; ALLAN–WILLIAMS 2000: 162.

⁴ JSB 1998

⁵ GIELE 2000: 1–3.

megállapítása, datálása. Ezt nehezíti az a tény, hogy számos ránk hagyományozódott írásműben különböző korokban keletkezett szövegek rétegződnek egymásra.⁶ Ezen szövegrétegek mindegyikének korát meg kell határoznunk ahhoz, hogy megfelelő forrásként tudjuk őket hasznosítani. Komoly problémát jelent továbbá, hogy a ránk hagyományozódott szövegek esetében gyakran tapasztalható szövegromlás. Ez jelentheti például egyes részletek elvesztését, vagy éppen új részletek betoldását, de gyakori eset az is, hogy a későbbi reinterpretációkból fakadóan megváltoztatnak egyes szövegrészleteket, egy-egy írásjegyet, újraírnak egyes szakaszokat, módosítják a szövegek sorrendjét. Mindezen problémákkal szembe kell néznünk, amikor forrásként alkalmazzuk ezeket a műveket. Számos ránk hagyományozódott szöveg esetében mind a mai napig nem zárultak le a tudományos viták a datálást, illetve a szövegben történt változásokat illetően. Ettől a helyzettől az sem tudta megóvni ezeket az írásos dokumentumokat, hogy Kínában már az ókorban kialakult egy filológiával magas szinten, hivatásszerűen foglalkozó írástudói réteg, és az az igény, hogy a régi írásművek eredeti formájukban hagyományozódjanak tovább.

A Kínai Népköztársaságban az utóbbi években a régészet fellendülése, az ásatások számának gyarapodása, a gazdasági növekedést kísérő építkezések, infrastrukturális fejlesztések miatt egyre több írott forrás kerül elő a föld mélyéből. Az újonnan felfedezett szövegek számos új információt tartalmaznak a korabeli gondolkodásról, a korabeli kulturális kontextusról, a korabeli élet mindennapjairól, ugyanakkor segítséget nyújtanak a ránk hagyományozódott szövegek korának, eredeti formájának meghatározásához, értelmezésük pontosításához.

Nem véletlen, hogy az újonnan előkerült szövegek mind Kínában, mind Nyugaton egyre inkább az ókori Kínával foglalkozó sinológusok érdeklődésének fókuszába kerülnek. Az utóbbi években több olyan kutatóközpont, kutatóközösség alakult, amely kifejezetten az újonnan előkerült dokumentumok vizsgálatával foglalkozik. Ilyen például a Bambusz és Selyem Kéziratok Nemzetközi Kutatóközpontja (International Center for Research on Bamboo and Silk Documents), melynek irányítója Pang Pu (a szervezeten belül fontos szerepet tölt be továbbá Sarah Allan, Ikeda Tomohisza, Christoph Harbsmeier, Shen Qingsong, Jiang Guanghui és Xing Wen), a Kínai Társadalomtudományi Akadémián (Zhongguo Shehui Kexueyuan) létrejött Régi Kéziratok Kutatóközpontja (Jianbo Yanjiu Zhongxin 簡

⁶ Lásd pl.: SHAUGHNESSY 1993a: 219, 221; CHENG 1993: 314; SHAUGHNESSY 1993b: 377–380.

帛研究中心), melynek vezetője Li Xueqin, vagy a 2000-ben a Peking Egyetemen (Beijing Daxue) megalakult Régi Kéziratok Kutatóközpontja (Jianbo Yanjiu Zhongxin), melynek irányítója Xing Wen. A Qinghua Egyetem is elindított egy projektet (Jianbo Yanjiu Jihua 簡帛研究計劃), melynek célja az újonnan előkerült szövegek kutatása.

A közelmúltban több konferenciát is rendeztek az újonnan felfedezett írásos dokumentumokról. 1998 májusában az egyesült államokbeli Dartmouth College-ban Sarah Allan és Robert G. Henricks szervezésében lezajlott egy konferencia *International Conference on the Guodian Laozi* címmel. Itt – ahogy a rendezvény címéből is kitűnik – a résztvevők főként az újonnan felfedezett *Laozi* kézirattal és a *Taiyi sheng shui* című szöveggel kapcsolatban folytattak eszmecsserét. A konferencián kifejtett nézeteket, gondolatokat kiválóan összegzi és számos, a témával kapcsolatos háttér-információval szolgál egy nemrégiben megjelent könyv, melynek címe: *The Guodian Laozi – Proceedings of the International Conference, Dartmouth College, May 1998*.⁷ 1999 októberében Wuhanban a Harvard-Yenching Institute, a Wuhan Egyetem és három másik szervezet közösen rendezett konferenciát, *Guodian Chujiann Guoji Yantaohui 郭店楚簡國際研討會* címmel. Ennek során a Guodiannél feltárt szövegekkel kapcsolatos kutatási eredményeiket, gondolataikat osztották meg egymással a résztvevők (ezúttal nem csupán a *Laozi*re és a *Taiyi sheng shui*ra összpontosítva).⁸ 2000. augusztus 19. és 22. között a Peking Egyetemen zajlott le az *International Conference on Recently Discovered Chinese Manuscripts* című konferencia,⁹ melynek szervezője Sarah Allan, Li Boqian és Li Xueqin volt. A meghívott kutatók a rendezvényen számos, még közzétételre váró újonnan felfedezett szöveggel ismerkedhettek meg, továbbá eszmecsere folytattak a Mawangduinál 馬王堆 talált, *Shi fa* 式法 címen publikált¹⁰ selyem kéziratról, valamint a guodiani szövegekről.

Az említett szervezetek létrejötte és a konferenciák megszervezése világosan jelzi, hogy az ókori Kína kutatói az utóbbi időben fokozott figyelmet fordítanak az újonnan felfedezett szövegekre.

Az újonnan előkerült ókori szövegek különféle anyagokra íródtak. Egy részüket bronzra, csontra, kőre írták, más részüket falapokra, bambuszlapokra, selyemre. A fa, a bambusz és a selyem az ókor legfontosabb íráshordozói közé tartoztak. Jelentőségük abban rejlett, hogy könnyen szállítható, praktikusán használható írófelületet jelentettek, ugyanakkor nagy terjedelmű szöveget lehetett rájuk felvinni.

⁷ ALLAN–WILLIAMS 2000

⁸ WDWZY 2000.

⁹ P. SZABÓ 2001a; IKEDA–KONDO 2001.

¹⁰ MHBZX 2000.

(A papírt Kínában az i. sz. 2. századtól kezdik széles körben alkalmazni íráshordozóként.¹¹) A feliratos bambuszlapokat vagy falapokat egymás mellé kötötték, s ily módon azok összegöngyölhető „könyvet” alkottak. A selyem viszonylag nagy, egybefüggő írófelületet kínált, a rá írt kéziratokat összehajtogatva tárolták. Több kutató szerint az összekötözött bambusz- és falapokat már a Shang-Yin-korban használták íráshordozóként,¹² a selymet pedig legkésőbb a Tavasz és Ősz korszakban kezdték erre a célra alkalmazni.¹³ A bambuszlapokon, falapokon olvasható kéziratokat rendszerint fekete tussal írták, kemény, vékony hegyű ecset alkalmazásával.¹⁴ Az írásművek címét vagy az első, vagy az utolsó lap hátuljára helyezték el, attól függően, hogy miként volt a köteg összecsavarva. (A mű címének kívülre kellett kerülnie.) A fejezetek (*pian* 篇) címei rendszerint a fejezetek végén találhatóak, az azon belüli szakaszok (*zhang* 章) elnevezései azonban rendszerint az egyes szakaszok elején állnak.¹⁵ A selyem kéziratokat általában szintén fekete tussal írták, a függőleges írásjegyzőlapokat gyakorta fekete vagy vörös tussal húzott vonalak mentén vitték fel a selyemre.¹⁶ A kéziratok – anyaguktól függetlenül – sok esetben rajzokat, ábrákat is tartalmaznak.

Természetesen ahhoz, hogy a szerves anyagokra (bambuszra, fára, selyemre) írt szövegek a keletkezésük óta eltelt hosszú idő során fennmaradjanak, számos szerencsés körülménynek kell közrejátszania. Általánosságban elmondhatjuk, hogy a mészkő, a réz, a só, a nyersolaj, a szélsőséges szárazság, az állandó fagy, az agyagrétegek alatt kialakuló vagy a vízzel való telítettség miatt fennálló anaerob körülmények elősegítik a szerves anyagok konzerválódását. Ezzel szemben a savas talaj, a magas páratartalom, a vegetáció és sok egyéb tényező siettetni azok pusztulását.¹⁷ A dél-kínai sírokban feltárt bambuszlap-kéziratok konzerválásában például számos esetben a talajvíz játszott fontos szerepet, amely előntötte a sírkamrát és a benne elhelyezett bambuszlapokat.¹⁸

A kínai történelem során korábban is gyakorta akadtak rá régi kéziratokra. Számos feljegyzés tanúsítja, hogy a Han-kor első felében időről időre kerültek elő ilyen dokumentumok különféle helyszínek-

¹¹ TSIEN 1962: 131–139.

¹² TSIEN 1962: 90–91; LI 2001: 4.

¹³ TSIEN 1962: 116–117; LI 2001: 4.

¹⁴ LI 2001: 4.

¹⁵ LI 2001: 4–5.

¹⁶ LI 2001: 5.

¹⁷ RENFREW–BAHN 1998: 55–66.

¹⁸ GIELE 2000: 6.

ról.¹⁹ Ismeretes például az a legenda, mely szerint az i. e. 2. században Konfuciusz egykori házának renoválásakor a falat megbontván régi szövegeket találtak.²⁰ A régi kéziratok felbukkanása nyomán bontakozott ki a Han-korban az ún. *jinwen-guwen* 今文古文 (régi szöveg – új szöveg) vita, amely voltaképpen filológiai köntösben megjelenő filozófiai vita volt.

Később, az i. sz. 3. század vége felé, a Jin-dinasztia idején egy i. e. 4. századi sírból több, bambuszlapon írt szöveg került elő. Ezek gondozását Jin Wudi császár a tudósaira bízta. Másolatokat készített róluk, amelyeket a császári könyvtárban helyeztetett el. A szövegek között volt a *Mu tianzi zhuan* 穆天子傳 (*Mu király története*) és a *Zhushu jinian* 竹書紀念 (*Bambusz évkönyvek*) is.²¹

A 20. század első felében is fedeztek fel fontos írott forrásokat. Az 1900-as évek elején például Stein Aurél számos középkori kéziratra akadt Dunhuangban.²² Ugyancsak az 1900-as évek első felében temérdek Shang-Yin-kori feliratos jóslócsont került elő Anyang környékén,²³ melynek folytán a Shang-Yin-kor előlépett a legendák ködéből, és láttatni engedte valódi mivoltát.

Az alábbiakban vegyünk sorra néhány jelentős újonnan felfedezett szövegleletet!

Mint fentebb említettük, 1993 decemberében a guodiani 1-es számú Chu-beli sír feltárásakor az utóbbi évek egyik legfontosabb szövegleletére bukkantak a régészek. Az i. e. 4. századi sírban számos bambuszlapon írt szöveget találtak. Köztük van a *Laozi* eddig ismert legkorábbi kéziratverziója is, amely azonban a ránk hagyományozódott *Laozi* szövegének csupán a kétötödét tartalmazza.²⁴ A kéziratverzió három részre tagolódik, ezek a publikáláskor a *Laozi jia* 老子甲 (*Laozi „A”*), a *Laozi yi* 老子乙 (*Laozi „B”*), és a *Laozi bing* 老子丙 (*Laozi „C”*) elnevezést kapták.²⁵ A leletek 1998-as publikálásakor *Taiyi sheng shui* címen közzétett szöveg eredetileg a *Laozi bing*gel egybefüggő szöveget alkotott.²⁶ Ez a tény komolyan felveti annak a lehetőségét, hogy a *Taiyi sheng shui* eredetileg a *Laozi* részét képezte, csak az idők során elveszett.²⁷ A *Taiyi sheng shui* egyebek mellett azért ke-

¹⁹ ZHAO JIHUI et al. 1993: 301–302.

²⁰ SHAUGHNESSY 1997: 2.

²¹ SHAUGHNESSY 1997: 2–3.

²² SHAUGHNESSY 1997: 6.

²³ SHAUGHNESSY 1997: 7–8.

²⁴ JSB 1998: 1.

²⁵ JSB 1998: 1; BOLTZ 1999: 592; HENRICKS 1999: 3.

²⁶ JSB 1998: 125; BOLTZ 1999: 595; HENRICKS 1999: 3.

²⁷ ALLAN–WILLIAMS 2000: 162

rült a kutatók figyelmének középpontjába, mert leír egy mindeddig ismeretlen kozmogóniai koncepciót, amely rendkívüli jelentőségű a korabeli gondolkodás jobb megismerése, pontosabb megértése szempontjából.²⁸ A guodiani sírból egyéb fontos szövegek is előkerültek. Ezek között több olyan is van, amelyet a konfuciánus (*ru* 儒) irányzat képviselőitől eredeztetnek a kutatók. Ilyen például a *Zi yi* 緇衣 című kézirat, amelynek ránk hagyományozódott verziója a *Lijiben* 禮記 (*Szertartások feljegyzései*) maradt fenn, s amely sokak véleménye szerint *Zi Si* 子思 tanításait tartalmazza,²⁹ vagy a *Wu xing* 五行 című szöveg, amelyet a kutatók jelentős része a konfucianizmus *Zi Si* és *Mengzi* 孟子 által képviselt szellemi áramlatával hoz összefüggésbe.³⁰

1987 januárjában a baoshani 包山 2-es számú Chu-beli sírból számos feliratos bambuszlappal került elő. Az i. e. 316-ból származó sír egy Shao Tuo nevű férfi nyughelye volt, aki magas hivatali rangot viselt az egykori Chu fejedelemségben.³¹ A sírban talált törvénykezéssel, közigazgatással kapcsolatos dokumentumok értékes információkat szolgáltatnak a hajdani Chu államszervezet működését, felépítését illetően.³² A jóslásokkal, áldozatok bemutatásával kapcsolatos feljegyzések rendkívül nagy mértékben elősegítik a korabeli hitvilág minden eddiginél pontosabb rekonstrukcióját. Megismerhető belőlük például az isteni és szellemi lények panteonja, s az annak csúcsán álló *Taiyi* 太一 istenség kultusza.³³

Szintén a nyolcvanas években tárták fel az i. e. 4. századból származó 56-os számú *jiudiani* 九店 Chu-beli sírt, ahonnan egyéb szövegek mellett előkerült több úgynevezett *rishu* 日書 ('napok könyve') is.³⁴ Ezek a bambusz kéziratok útmutatók voltak bizonyos cselekedetek kedvező és kedvezőtlen időpontjának kiválasztásához, a szerencsét és a balszerencsét hozó napok meghatározásához. Ezen szövegleletek rendkívül fontos forrásai a korabeli népi vallásosság megismerésének.³⁵

Az utóbbi években nagy érdeklődést váltottak ki azok a sírrablók által kiásott és áruba bocsátott szövegek, amelyeket a Shanghai Múzeum a hongkongi régiségpiacon vásárolt meg. A bambuszlapokra írott szövegeket, amelyek 1994-ben jelentek meg az antiktárgy-keres-

²⁸ P. SZABÓ 2001b

²⁹ LI 2000: 109; JSB 1998: 1.

³⁰ LI 2000: 109; JSB 1998: 1.

³¹ HSJTK 1991: 1.

³² WELD 1999.

³³ LIU 1993; CHEN 1996: 159–180.

³⁴ HSWKY–BDZX 2000: 1.

³⁵ POO 1998: 69–71.

kedelemben, a Shanghai Múzeum vizsgálatoknak vetette alá, s ezt követően döntött megvásárlásuk mellett.³⁶ Kínában a sírrablás évezredek óta űzött „mesterség”. A rablók rendszerint alagutat ásnak a sírkamráig, s azon keresztül hozzák felszínre a sírban lévő tárgyakat, vagy azok egy részét. Számos sírt többször is kiraboltak az évezredek során. Megjegyzendő, hogy a guodiani sír feltárását is a letmentés érdekében kezdték meg a szakemberek, miután sírrablók tevékenységét észlelték.³⁷ A Shanghai Múzeum által megvásárolt bambuszlapok, amelyekre a vizsgálatok szerint i. e. 300 körül az egykori Chu fejedelemségben kerültek a feliratok,³⁸ rendkívül gazdag és fontos szövegforrást jelentenek az ókori Kína kutatói számára. Az egyik szöveg például a *Dalok könyve* verseivel kapcsolatos értekezés, amely számos jel szerint magától Konfuciusztól származik.³⁹ Ezt a szöveget *Kongzi shilun 孔子詩論* (Konfuciusz értekezése a Dalok könyvről) címen tették hozzáférhetővé a kutatók számára 2001 végén.⁴⁰ A múzeum tulajdonába jutott szövegek között van a *Változások könyve* (*Zhou yi 周易*) eddig ismert legkorábbi kéziratváltozata is, továbbá a *Heng xian 恆先* című szöveg, amely egy kozmogóniai tárgyú értekezést tartalmaz, s olyan gondolkodástörténeti szempontból fontos fogalmak merülnek fel benne, mint az üresség (*xu 虛*) és a nyugalom (*jing 靜*).⁴¹

A Zidankunál 子彈庫 előkerült i. e. 300 körül keletkezett Chu-beli selyem kéziratok szintén sírrablás eredményeképpen láttak napvilágot. 1942 körül történt elrablásukat követően hamarosan a fekete-piacra kerültek, szerencsére azonban ma már hozzáférhetők a kutatók számára.⁴² Az egyik kézirat szövegét már évtizedekkel korábban publikálták, a másik selyem kézirat tartalma azonban még ismeretlen. Széthajtogatása – amely igen bonyolult és időigényes eljárás – jelenleg zajlik.⁴³

1975-ben Shuihudinál 睡虎地 egy i. e. 3. század végi Qin-beli 秦 sírban nagy mennyiségű feliratos bambuszlapot találtak a régészek. A szövegek jelentős része törvénykezéssel kapcsolatos. Feltárják előtünk a korabeli törvényeket, megismertetnek a nyomozás és a tár-

³⁶ MA 2001: 1–2.

³⁷ LIU 2000: 23–24.

³⁸ MA 2001: 2.

³⁹ LI 2002: 15–16; MA 2001: 123–125.

⁴⁰ MA 2001.

⁴¹ CHEN 2001: 2.

⁴² LI 1985: 1–2, 7.

⁴³ Li Ling szóbeli közlése.

gyalás folyamatával, szabályaival. Ugyanitt előkerült két *rishu* és sok más szöveg is.⁴⁴

1993 márciusában Wangjiatainál 王家台 egy i. e. 3. századi Qin-beli sírban a régészek egyebek mellett felfedeztek egy jóslással foglalkozó szöveget, amelyről kutatók kimutatták, hogy az az idők során elveszett, legendás *Guicang* 歸藏 című jóskönyv. A szöveg újabb bizonyítékot szolgáltat arra, hogy a *Változások könyvéből* ismert jósjegyek folyamatos és megszakított vonalai (*yao* 爻) számjegyek írásjegyeiből deriválódtak.⁴⁵

1983–84 fordulóján a zhangjiashani 張家山 247-es számú sír feltárásakor többek között törvénykezéssel, hadviseléssel, matematikával, gyógyászzal, egészségvédelemmel kapcsolatos dokumentumokra akadtak az ásatás kivitelezői. A sír nagy valószínűséggel az i. e. 2. század első feléből, a Nyugati Han-dinasztia korából származik.⁴⁶

1973-ban Mawangduinál a 3-as számú Han-kori sírból rendkívüli jelentőségű szövegleletek kerültek elő. A sírban i. e. 168-ban elhelyezett szövegek között van a *Laozi* két korai kézírata, a *Változások könyvének* (*Zhou yi*) egy példánya, valamint számos egyéb olyan szöveg, amely képet ad számunkra a korabeli gondolkodásról, vallásról, filozófiáról, tudományról. (Például több gyógyászati és csillagászati tárgyú szöveg van a leletek között.)⁴⁷

1972 áprilisában Yinquesannál 銀雀山 az 1-es számú Han-kori sírban szövegleletekre bukkantak a régészek. Az i. e. 2. századi sírből előkerült több hadviseléssel kapcsolatos értekezés, például a *Sunzi bing fa* 孫子兵法 és az elveszett *Sun Bin bing fa* 孫臏兵法 című könyv kézírata, valamint sok egyéb szöveg, köztük olyanok, melyek rálátást engednek a *yin*ről 陰 és a *yang*ról 陽 alkotott ókori elképzelésekre.⁴⁸

Természetesen az újonnan felfedezett szövegeket is csak azt követően használhatjuk forrásként a sinológiai kutatómunka során, hogy számos velük kapcsolatos problémát megoldottunk. Komoly nehézséget jelent például a korabeli – gyakran lokális eltéréseket mutató – írásjegyek azonosítása, a széthullott, sokszor széttöredezett bambuszlapok sorrendbe állítása, a szövegek datálása. A datálás problematikáját illetően azonban szerencsés körülmény, hogy a lelőhelyen való elhelyezés (például a sírba temetés) idejének megállapí-

⁴⁴ SQMZZX 1978: 1–5; XDKX 1976: 1–10; SALÁT 2003.

⁴⁵ JDB 1995: 37–43; Li 1997: 68–74; WANG 1996: 101–112; COOK 1998: 135–143.

⁴⁶ ZHMZZX 1985; GAO 1995: 1–7.

⁴⁷ HSB–ZKKY 1974; ZKKY–HSBXX 1975; XING 1997; HARPER 1998: 4; YATES 1997; GAO 1998.

⁴⁸ YHZZX 1985: 1–7; WU 1985: 1–9; YATES 1994.

tásával egyidejűleg rendszerint meghatározható a szövegek keletkezésének legkésőbbi időpontja is. Ugyanakkor fontos különbséget tennünk a lelőhelyen való elhelyezés időpontja, a szöveg másolásának időpontja és a szöveg keletkezésének ideje között. A Mawangduinál előkerült két *Laozi* kézirat esetében például az alábbi megállapításokat tehetjük. A lelőhelyként szolgáló sír lezárásának időpontja nagy valószínűséggel i. e. 168 volt. Az egyik kéziratot (*Laozi jia*) azonban minden bizonnyal évtizedekkel korábban, még az i. e. 3. században, a Han-dinasztia megalapítása előtt másolták a selyemre. Ebben a szövegben ugyanis a Han-dinasztiát alapító Liu Bang 劉邦 nevében lévő *bang* 邦 írásjegy nem esik tabu alá. A másik kéziratban (*Laozi yi*) már érvényesül ez a névtabu, tehát ezt a kéziratot Liu Bang (Han Gaozu 漢高祖) uralkodása idején (i. e. 206–194), vagy azt követően másolták le.⁴⁹ A *Laozi* szövegének legalább egy része azonban már az i. e. 4. században is létezett, és közkézen forgott. Ezt a guodiani bambuszlapokon talált verzió meggyőzően bizonyítja.

Úgy vélem, a fent vázolt tényekből kitűnik, hogy az újonnan felfedezett szövegleletek az ókori kínai gondolkodás, filozófia, vallás és a korabeli mindennapok kutatásának olyan rendkívül fontos forrásai, melyek nem eshetnek kívül a korszakkal foglalkozó kutatók látókörén.

Felhasznált irodalom

Rövidítések

BDZX = Beijing Daxue Zhongwen Xi

HSB = Hunan Sheng Bowuguan

HSBXX = Hunan Sheng Bowuguan Xiezuo Xiaozu

HSJTK = Hubei Sheng Jingsha Tielu Kaogudui

HSWKY = Hubei Sheng Wenwu Kaogu Yanjiusuo

JDB = Jingzhou Diqu Bowuguan

JSB = Jingmen Shi Bowuguan

MHBZX = Mawangdui Hanmu Boshu Zhengli Xiaozu

SQMZZX = Shuihudi Qin Mu Zhujian Zhengli Xiaozu

WDZWY = Wuhan Daxue Zhongguo Wenhua Yanjiuyuan

XDKX = Xiaogan Diqu Dier Qi Yigong Yinong Wenwu Kaogu Xunlianban

YHZZX = Yinqueshan Hanmu Zhujian Zhengli Xiaozu

ZHMZZX = Zhangjiashan Han Mu Zhujian Zhengli Xiaozu

ZKKY = Zhongguo Kexueyuan Kaogu Yanjiusuo

⁴⁹ Li 2001: 5.

- ALLAN, SARAH-WILLIAMS, CRISPIN (eds.) 2000. *The Guodian Laozi – Proceedings of the International Conference, Dartmouth College, May 1998*. Berkeley, The Society for the Study of Early China and the Institute of East Asian Studies, University of California. (Early China Special Monograph Series No. 5)
- BOLTZ, WILLIAM G. 1999. „The Fourth-century B. C. Guodian Manuscripts from Chu and the Composition of the Laozi.” In: *Journal of the American Oriental Society* 119:4, 590–608.
- CHEN WEI. 1996. *Baoshan chu jian chutan*. [A baoshani chu bambuszlapokra irányuló első kutatások.] Wuhan, Wuhan Daxue Chubanshe.
- CHEN XIEJUN. 2001. „Xu.” [Előszó.] In: MA CHENGYUAN (ed.), *Shanghai Bowuguan cang zhanguo chu zhushu 1*. [A Shanghai Múzeum tulajdonában lévő Hadakozó Fejedelemségek korabeli chu bambuszlap-kéziratok.] Shanghai, Shanghai Guji Chubanshe, 1–4.
- CHENG, ANNE. 1993. „Lun yü.” In: LOEWE, MICHAEL (ed.), *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley, The Society for the Study of Early China and the Institute of East Asian Studies, University of California, 313–323.
- COOK, CONSTANCE. 1998. „Myth and Fragments of a Qin Yi text: A Research Note and Translation.” In: *Journal of Chinese Religions*. No. 26, 135–143.
- GAO DALUN. 1995. *Zhangjiashan han jian ‘Yin shu’ yanjiu*. [A zhangjiashani Han-kori bambuszlapokon olvasható Yinshu vizsgálat.] Chengdu, Bashu Shushe.
- GAO MING. 1998. *Boshu Laozi jiaozhu*. [Filológiai jegyzetek a Laozi selyemkézirataihoz.] Beijing, Zhonghua Shuju.
- GIELE, ENNO. 2000. *Some Remarks about Using Excavated Early Chinese Manuscripts as Historical Source Material*. H. n., k. n. (Konferencia preparátum; Workshop on Early Chinese Tomb Texts, University of Hamburg, 17–19. 07. 2000)
- HARPER, DONALD. 1998. *Early Chinese Medical Literature – The Mawangdui Medical Manuscripts*. London–New York, Kegan Paul International.
- HENRICKS, ROBERT G. 1999. *Lao Tzu’s Tao Te Ching – A Translation of the Startling New Documents found at Guodian*. New York, Columbia University Press.
- HSB-ZKKY. 1974. „Changsha Mawangdui er, san hao han mu fajue jianbao.” [Rövid beszámoló a Changsha-körzetbeli Mawangduinál feltárt 2-es és 3-as számú han sír feltárásáról.] In: *Wenwu* 1974/7, 39–48.
- HSJTK. 1991. *Baoshan chu jian*. [A baoshani chu bambuszlapok.] Beijing, Wenwu Chubanshe.
- HSWKY-BDZX. 2000. *Jiudian chu jian*. [A jiudiani chu bambuszlapok.] Beijing, Zhonghua Shuju.
- IKEDA TOMOHISZA-KONDÓ HIROJUKI. 2001. „Csúgoku, Pekin Daigaku de kaiszai szareta ‘Sinsucudo Kanhaku Kokuszai Gakudzucu Kentókai’.” [A Peking Egyetemen, Kínában megrendezett „Nemzetközi Tudományos Konferencia az Újonnan Felfedezett Írott Forrásokról”.] In: *Tóhó Gaku* 101, 163–172.
- JDB. „Jiangling Wangjiatai shiwu hao qin mu.” [A Jiangling-körzetbeli Wangjiatainál feltárt 15-ös számú qin sír.] In: *Wenwu* 1995/1, 37–43.

- JSB. 1997. „Jingmen Guodian yihao chu mu.” [A Jingmen-körzetbeli Guodiannél feltárt 1-es számú chu sír.] In: *Wenwu* 1997/7, 35–48.
- JSB. 1998. *Guodian chu mu zhujian*. [A guodiani chu sírban talált bambuszlapok.] Beijing, Wenwu Chubanshe.
- LI JIAHAO. 1997. „Wangjiatai qin jian yizhan wei Guicang kao.” [Annak vizsgálata, hogy a Wangjiatainál feltárt qin bambuszlapok azonosíthatók-e a Guicanggal.] In: *Chuantong Wenhua yu Xiandaihua* 1997/1. 68–74.
- LI LING. 1985. *Changsha Zidanku zhanguo chu boshu yanjiu*. [A Changsha-körzetbeli Zidankuból származó Hadakozó Fejedelemségek korabeli chu selyemkézirat vizsgálata.] Beijing, Zhonghua Shuju.
- LI LING. 2002. *Shangbo chu jian san pian jiaodu ji*. [Filológiai jegyzetek három, a Shanghai Múzeum tulajdonában lévő chu bambuszkézirathoz.] Taibei, Wanjuanlou.
- LI XUEQIN. 2000. „The Confucian Texts from Guodian Tomb Number One: Their Date and Significance.” In: ALLAN, SARAH–WILLIAMS, CRISPIN (eds.), *The Guodian Laozi – Proceedings of the International Conference, Dartmouth College, May 1998*. Berkeley, The Society for the Study of Early China and the Institute of East Asian Studies, University of California. 107–111. (Early China Special Monograph Series No. 5)
- LI XUEQIN. 2001. *Jianbo yiji yu xueshu shi*. [Kéziratban előkerült szövegek és kutatásuk története.] Nanchang, Jiangxi Jiaoyu Chubanshe.
- LIU XINFANG. 1993. „Baoshan chu jian shenming yu ‘Jiuge’ shenqi.” [A baoshani bambuszlap-szövegekben felbukkanó istennevek és a Jiuge istenségei.] In: *Wenxue yichan* 1993/5, 11–16.
- LIU ZUXIN. 2000. „An Overview of Tomb Number One at Jingmen Guodian.” In: ALLAN, SARAH–WILLIAMS, CRISPIN (eds.), *The Guodian Laozi – Proceedings of the International Conference, Dartmouth College, May 1998*. Berkeley, The Society for the Study of Early China and the Institute of East Asian Studies, University of California. 23–32. (Early China Special Monograph Series No. 5)
- LOEWE, MICHAEL (ed.) 1993. *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley, The Society for the Study of Early China and the Institute of East Asian Studies, University of California.
- MA CHENGYUAN (ed.) 2001. *Shanghai Bowuguan cang zhanguo chu zhushu 1*. [A Shanghai Múzeum tulajdonában lévő Hadakozó Fejedelemségek korabeli chu bambuszlap-kéziratok.] Shanghai, Shanghai Guji Chubanshe.
- MHBZX. 2000. „Mawangdui boshu ‘Shi fa’ shiwen zhaiyao.” [A Mawangduinál talált Shifa című selyemkézirat kivonatos átirata.] In: *Wenwu* 2000/7, 85–94.
- P. SZABÓ, SÁNDOR. 2001a. „The International Conference on Recently Discovered Chinese Manuscripts.” *Acta Orientalia Hungaricae* Vol. 54 (2–3), 361–362.
- P. SZABÓ SÁNDOR. 2001b. „A yin és a yang létrejövetelének elmélete újonnan felfedezett bambuszlap-feliratok tükrében.” In: BIRTALAN ÁGNES–YAMAJI MASANORI (szerk.), *Orientalista Nap 2000*. Budapest, MTA Orientalisztikai Bizottság, ELTE Orientalisztikai Intézet, 137–149.

- POO, MU-CHOU. 1998. *In Search of Personal Welfare – A View of Ancient Chinese Religion*. Albany, State University of New York Press.
- RENFREW, COLIN–BAHN, PAUL. 1998. *Archaeology. Theories, Methods, and Practice*. London, Thames and Hudson (2nd ed.).
- SALÁT GERGELY. 2003. *Büntetőjog az ókori Kínában. Qin állam törvényei a shuihudi leletek alapján*. Budapest, Balassi Kiadó. (Sinológiai Műhely 3.)
- SHAUGHNESSY, EDWARD L. (ed.) 1997. *New Sources of Early Chinese History: An Introduction to the Reading of Inscriptions and Manuscripts*. Berkeley, The Society for the Study of Early China and the Institute of East Asian Studies, University of California.
- SHAUGHNESSY, EDWARD L. 1993a. „I ching.” In: LOEWE, MICHAEL (ed.), *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley, The Society for the Study of Early China and the Institute of East Asian Studies, University of California, 216–228.
- SHAUGHNESSY, EDWARD L. 1993b. „Shang shu.” In: LOEWE, MICHAEL (ed.), *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley, The Society for the Study of Early China and the Institute of East Asian Studies, University of California, 376–389.
- SQMZZX. 1978. *Shuihudi qin mu zhujian*. [A shuihudi qin sírban talált bambuszlapok.] Beijing, Wenwu Chubanshe.
- TSIEN, TSUEN-HSUIN. 1962. *Written on Bamboo and Silk – The Beginnings of Chinese Books and Inscriptions*. Chicago and London, The University of Chicago Press.
- WANG MINGQIN. 1996. „Shi lun Guicang de jige wenti.” [Kísérlet a Guicanggal kapcsolatos egyes kérdések megválaszolására.] In: *Yi jian ji*. Zhongguo Funü Chubanshe, 101–112.
- WDZHWY (ed.). 2000. *Guodian chu jian guoji xueshu yantaohui lunwen ji*. [A „Nemzetközi Tudományos Konferencia a Guodian Chu Bambuszlapokról” tanulmánygyűjteménye.] Wuhan, Hubei Renmin Chubanshe.
- WELD, SUSAN. 1999. „Chu Law in Action – Legal Documents from Tomb 2 at Baoshan.” In: COOK, CONSTANCE A.–MAJOR, JOHN S. (eds.), *Defining Chu – Image and Reality in Ancient China*. Honolulu, University of Hawaii Press, 77–97.
- WU JIULONG. 1985. *Yinqueshan han jian shiwen*. [A yinqueshani han bambuszlapok átiratai.] Beijing, Wenwu Chubanshe.
- XDKX. 1976. „Hubei Yunmeng Shuihudi shiyi hao qin mu fajue jianbao.” [Rövid beszámoló a Hubei tartománybeli, Yunmeng-körzeti Shuihudi-nál talált 11-es számú qin sír feltárásáról.] In: *Wenwu* 1976/6, 1–10.
- XING WEN. 1997. *Boshu Zhouyi yanjiu*. [A Zhouyi selyemkéziratának vizsgálata.] Beijing, Renmin Chubanshe.
- YATES, ROBIN D. S. 1994. „The Yin-Yang Texts From Yinqueshan: An Introduction and Partial Reconstruction, With Notes on Their Significance in Relation to Huang-Lao Daoism.” In: *Early China* 19.
- YATES, ROBIN D. S. 1997. *Five Lost Classics: Tao, Huang-Lao and Yin-Yang in Han China*. New York, Ballantine Books.
- YHZZX. 1985. *Yinqueshan hanmu zhujian 1*. [A yinqueshani han sírban talált bambuszlapok.] Beijing, Wenwu Chubanshe.

- ZHAO JIHUI et al. 1993. *Zhongguo ruxue shi*. [A kínai konfucianizmus története.] Zhengzhou, Zhongzhou Guji Chubanshe.
- ZHMZZX. 1985. „Jiangling Zhangjiashan han jian gaishu.” [A Jiangling-körzetbeli Zhangjiashannál talált han bambuszlapok rövid leírása.] In: *Wenwu* 1985/1, 9–15.
- ZKKY-HSBXX. 1975. „Mawangdui er, san hao hanmu fajuede zhuyao shouhuo.” [A mawangdui 2-es és 3-as számú han sír feltárásának főbb eredményei.] In: *Kaogu* 1975/1, 47–57.